

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBİR (78. CİLT)'İNDE PEYGAMBER KISSALARINA TELMİHLER¹

Abdulsamet DEMİRBAĞ²

Sevim BİRİCİ³

ÖZET

Firdevsî-i Rûmî, 15. yüzyılın ikinci yarısıyla 16. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Müellife ait eser sayısının fazla oluşu, üretken bir özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ancak Firdevsî-i Rûmî'nin asıl şöhretini Süleymân-nâme-i Kebîr adlı eseriyle yakaladığını söylememiz mümkündür. Eserin cilt sayısı ile ilgili kaynaklarda farklı bilgiler geçmektedir. Ancak eserin 81 cildinin elde olduğu bilinmektedir. Eserini manzum ve mensur bir şekilde kaleme alan Firdevsî'nin, şairlik yönünden ziyade nasirlik yönünün daha güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Konuşma dilinin güzelliğini yansıtan eserin dilinin sade oluşu, metin içerisine manzum bölümlerin serpiştirilmiş olması ve tahkiyeli anlatım tekniği öne çıkan dil-üslup özelliklerindedir. Eser her ne kadar Hz. Süleyman'ın hayatını konu edinse de bünyesinde tarih, felsefe, astroloji, tıp, din, tasavvuf gibi alanlara ait çeşitli bilgileri de barındırmaktadır. Bu da esere muhteva açısından bir zenginlik ve renklilik kazandırmıştır.

Bu çalışmada Süleymân-nâme-i Kebîr adlı eserin 78. cildinde geçen bazı peygamberler hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra bu peygamberlerin hangi bağlamda ele alındığı örneklerden hareketle üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr, peygamberler, telmih*

1 Bu makale Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr (78. cilt) (İnceleme-Metin-Dizin) başlıklı doktora tezinden hareketle hazırlanmıştır.

2 Öğr. Gör. Munzur Üniversitesi, Pertek Sakine Genç MYO sametdemirbag@munzur.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0438-2419

3 Dr. Öğr. Üy., Fırat Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, biricis@firat.edu.tr

FIRDEVSÎ-I RÛMÎ'S REFERENCE TO THE PROPHETS TALE IN SÜLEYMÂN-NÂME-I KEBÎR (VOLUME 78)

ABSTRACT

Firdevsî-i Rûmî had been lived in the second half of the 15th century and the first half of the 16th century. The large number of works by the author shows that he has a productive feature. However, it could be possible to state that Firdevsî-i Rûmî caught his real fame with his work called Süleyman-name-i Kebîr. There is different information in the sources about the number of volumes of the work. But it is known that 81 volumes of the work are available. It is understood that the author who writes in prose and poet forms has reflected his talent of writing prose more strongly rather than his poem. The simplicity of the language of the work, which reflects the beauty of the spoken language, the interspersed verse parts of the text, and the storytelling technique are among the prominent language-style features. Though the present study, narrates the life of Prophet Suleiman, it also contains several knowledges on history, philosophy, astrology, medicine, ethic and prophet tales. This gives the work a richness and colors in terms of content.

The present work will focus on several prophets in Volume 78 of the work entitled Süleyman-name-i Kebîr and it will be studied through the sample texts in which contexts the prophets are analyzed after brief information about the relevant prophets is presented.

Key words: Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr, prophets, reference

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatı, asırlar boyunca mümtaz şahsiyetlerin ortaya koyduğu eserler sayesinde etkinliğini sürdürmüş, bu nadide eserler ortaya konmuştur. Manzum ve mensur bu eserler yüzyıllar boyu elden ele dolaşmış ve büyük bir zevkle okunmuştur. Hayata dair hemen hemen her konunun işlendiği bu eserlerde çeşitli kaynaklardan faydalanılmıştır. Faydalanılan bu kaynakları şöyle sıralamamız mümkündür:

- 1-Ortak İslam Kültürü (Kur'ân, Hâdîs, Kısâs-ı Enbiyâ/Peygamberler Tarihi, Tasavvuf)
- 2-Acem Esatiri/Firdevsî'nin Şeh-nâmesi
- 3-Mahallî/Yerli Unsurlar (Şenödeyici vd. 2015: 13)

Ortak İslam kültürü içerisinde değerlendirilen peygamber kıssalarının hem yazılı hem de sözlü gelenek içerisinde var olduğu bilinmektedir. Klasik Türk edebiyatı da dinî-tasavvufi pek çok hususu bünyesinde bulundurduğu için peygamberler tarihinin bu edebiyat dalındaki kaynak teşkil etmesi önemli bir husustur.

Sözlükte peygamber kelimesi “haber getiren” demektir. Yaradan, ilk önce ilk peygamber olması hasebiyle Hz. Âdem'e daha sonra ise diğer peygamberlere vahiy göndermiştir. Peygamberler ise kendilerine gönderilen bu ilahî emirleri kavimlerine bildirmek için görevlerini ifa etmişlerdir. Ancak bu süreçte her peygamberin kavimlerinin tepkisine maruz kaldığı bilinen bir gerçektir. (Yavuz 2007: 257-262) Köksal (1995:24) tebliğ görevi ile ilgili Hz. İdris, Hz. Nuh, Hz. Hud, Hz. Salih, Hz. İbrahim, Hz. Şuayb, Hz. Musa, Hz. İlyas, Hz. İsa gibi peygamberlerin bu uğurda çokça çaba sarfettiği ve netice itibarıyla bu zorlu görevin son olarak Hz. Muhammed'e intikal ettiğini ifade etmiştir. Oysaki Allah'a ve peygamberlere iman etmenin imanın şartlarından olduğu bilinmektedir. Bundan ötürü kendilerine gönderilen peygamberlere inanmayan kavimlerin ağır imtihanlar geçirdiği hatta helak olduğu peygamber kıssalarında geçmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de ismi geçen peygamberlerin veya peygamber oldukları düşünülen bazı şahsiyetlerin göstermiş olduğu mucizeler ve hayatlarından kesitler manzum ve mensur eserlere konu edilmiştir. Örneğin Hz. Âdem'in yasak meyveden yemesi ve şeytanın kendisine secde etmemesi, Hz. Eyyüb'ün sabrı, Hz. İbrahim'in ateşe atılması, Hz. İsa'nın babasız dünyaya gelişi ve ölülere diriltmesi, Hz. Musa'nın Yaradan ile konuşması ve asası, Hz. Nuh'un ömrünün uzunluğu ve kavmi ile uğradığı tufanı, Hz. Süleyman'ın saltanatı ve Belkis'a olan muhabbeti, Hz. Yusuf'un güzelliği, Hz. Muhammed'in ise pek çok yönü klasik Türk edebiyatında sıkça işlenen konular arasındadır. Ele alınan bu ve benzeri peygamber kıssalarının temel kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Bununla birlikte Tevrat, ve İncil'den de faydalanılmıştır. Bu kaynaklar dışında hadisler, daha önce başka şair ve yazarların yazdığı Halil-nâme, Garib-nâme, İskender-nâme, Mevlid, Mesnev hatta Şeh-nâme gibi eserler, tarih ve tefsirler, halkın hayal gücüyle oluşturulmuş hikâyelerden faydalandığı da görülmüştür. (Güler 2006:12) Müellifler, bu konuları eserlerinde işlerken sözlük anlamı “bir şeye kısaca, göz ucuyla bakmak” olan, belagat terimi olarak söz

içerisindeki bir kıssaya, efsaneye, tarihi bir hadiseye, ayet veya hadise, meşhur bir darb-ı mesele, bir inanışa işaret etmek için kullanılan telmih sanatına başvurmuşlardır. (Şenödevici vd. 2015:502)

Firdevsî-i Rûmî tarafından kaleme alınan Süleymân-nâme-i Kebîr (78. cilt) adlı eserde anlatılan hadiselerin içeriğine göre bazı peygamberlerin kıssalarından örnekler verilmiştir. Söz konusu bu eser, Hz. Süleyman'ın hayatı etrafında şekillenmiş olmasına rağmen; hem farklı alanlardaki konuların esere dahil edilmesi hem de diğer peygamber hikâyelerinin eserde ele alınması eserin zengin bir içeriğe sahip olduğunu göstermektedir. Aynı dönemde yaşamamış olan bu peygamberlerin anlatılan hikâye bağlamında kıssalarından örnekler verilmesi iç içe girmiş hikâye tekniğini de ortaya koymaktadır.

1.Süleymân-nâme-i Kebîr (78. Cilt)'de İsmi Geçen Peygamberler

Süleymân-nâme-i Kebîr (78. cilt)'de Hz. Muhammed, Hz. Âdem, Hz. Şit, Hz. İdris, Hz. Nuh, Hz. Salih, Hz. İsmail, Hz. Yakup, Hz. Yusuf, Hz. Eyyüb, Hz. Musa, Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. İsa gibi peygamberlerin isimleri zikredilmiştir. Bu peygamberlerin eserde ele alınış biçimi, klasik Türk edebiyatında peygamberlerin hangi vasıflarıyla ele alındığı hususuyla doğrudan ilgilidir. Bunun dışında Kur'an-ı Kerim'de ismi zikredilmeyen ancak eserde peygamber olduklarına dair bilgiler bulunan Nâsen, Kâz ve Uyâser peygamberlerin Hz. Süleyman'ın döneminde yaşadığı ve bazı konuları Hz. Süleyman ile istişare ettikleri anlatılmaktadır. Ayrıca bazı rivayetlerde peygamber olabileceklerine dair bilgiler bulunan Hz. Hızır ve Lokmân Hekim ile ilgili bazı bölümler de eserde mevcuttur. Hz. Süleyman'ı konu edinen bu eserde diğer peygamberlere kıyasla daha fazla Süleyman peygamberden bahsedilmiş ve yaşadığı olaylara telmihte bulunulmuştur. Diğer peygamber kıssalarının ise anlatılan hadiseyi desteklemek amacıyla ele alındığı görülmüştür.

1.1. Hz. Muhammed

Hz. Muhammed, miladi 571 yılında dünyaya gelmiştir. Babası Abdullah, annesi ise Âmine Hatun'dur. Buhârî'nin Sâhîh adlı eserinde Hz. Muhammed'in nesebi Adnan'a kadar sayılmaktadır. Taberî ise tarihinde Hz. Muhammed'in nesebini Hz. İbrahim'e kadar götürmüştür. (Canım 2016: 210)

Küçük yaşlarından itibaren çeşitli zorluklara maruz kalan ve bu zorluklara göğüs geren peygamberimiz Hz. Muhammed'e kırk yaşlarında nübüvvet, kırk üç yaşlarında ise risalet gelmiştir. Hz. Muhammed, yaşamı boyunca tüm insanlık için uğraş vermiş, insanları kötü yoldan alkoymak için bir mücadele içerisinde olmuştur. (Pala 2004: 330)

Klasik Türk edebiyatında Hz. Muhammed'e duyulan muhabbetin bir tezahürü olarak birçok eserde kendilerine yer verildiğini görmekteyiz. Örneğin hilyelerde Hz. Muhammed'in vasıfları, mevlid adlı eserlerde Hz. Muhammed'in doğumu ve diğer özellikleri, mi'râc-nâmelerde Hz. Muhammed'in miraç mucizesi, na'tlarda Hz. Peygamber övgüsü, siyerlerde ise Peygamber'in hayatı gibi konular ele alınmıştır. Çalışmamıza konu olan eserde

ise genel olarak manzum bölümlerin bazı beyitlerinde Hz. Muhammed'den bahsedilmektedir. Eserin giriş bölümünde Hz. Muhammed'i diğer isimleriyle tarif eden müellif, onu peygamberlerin serveri, hakikat dersinin müftüsü, fazilet ve hünerin madeni sıfatlarıyla takdim etmektedir.

Ahmed u Maḥmūd Eḳāsım enbiyānuñ serveri

Müftî-i ders-i ḥaḳıḳat ma'den-i faẓl u hüner [2a]

Klasik Türk edebiyatı döneminde yazılan eserlerin birçoğunda müelliflerin Hz. Muhammed'e salavat istediği ve getirdiği bilinmektedir. Firdevsî-i Rûmî de bu geleneğe uymuş, eserinde manzum bölümlerin bazı beyitlerinde Hz. Muhammed'e salavat istemiştir. Bu durum kıymet arz eden bir peygamber sevgisinin olduğunun da kanıtıdır. Müellife göre Hz. Muhammed'e gönülden salavat getiren bir kuldan Yaradan'ın razı olacağı dile getirilmektedir.

Lîki virgil cān u dilden ḥoş şalāvāt Aḥmede

Tā kim Allāḥ rāzı ola ḥāzretüñden iy ulu [3a]

Bir başka beyitte ise anlatılan olayların sırrına vakıf olmak isteyen bir kişinin, Hz. Muhammed'e salavat getirmesinin önemli olacağı ifade edilmektedir.

Ḳıṣṣadan olmaḳ dilerseñ sen āgāḥ

Vir şalāvāt Muşṭafāya gāḥ gāḥ [97b]

1.2. Hz. Âdem

Bütün semavi dinlere göre ilk insan ve ilk peygamberdir. Kur'an-ı Kerim'e göre Allah Hz. Âdem'i balçık hâlinde bir çamurdan yaratmış, daha sonra da ona "ruh" üfleyerek hayat bahşetmiştir. Hz. Âdem yaratıldıktan sonra Yaradan, bütün meleklerin Hz. Âdem'e secde etmelerini emretmiştir. Bu emre bütün melekler uymuş ama şeytan uymamıştır. Çünkü kendisinin ateşten, Âdem'in ise topraktan yaratıldığını söyleyerek kibrine yenik düşmüş ve Hz. Âdem'e secde etmeyeceğini belirtmiştir. Bunun üzerine de şeytan, Allah'ın huzurundan kovulmuş ve lanetlenmiştir. Daha sonra ise Hz. Âdem'e eş olmak üzere Hz. Havva yaratılmıştır. (Canım 2016: 186)

Eserde Hüdhüd, Hz. Süleyman'dan izinsiz Belkıs'ın bulunduğu Seba memleketine gider. Belkıs'ı görüp güzelliğini müşahade ettikten sonra gördüklerini Hz. Süleyman'a anlatma ihtiyacı duyar. Ancak izinsiz gittiğini bildiği için Hz. Süleyman'ın kendisine öfkelenmiş olduğunu tahmin etmektedir. Bundan ötürü kendisini affettirmek için Belkıs'ın yüzüğünü gizlice alıp Belkıs'ı gördüğüne delil olsun diye Hz. Süleyman'a sunmak ister. Ancak yüzüğünü aldığı

sırada Belkıs, Hüdhdüd'ü görünce ardına yırtıcı diğer kuşları gönderir. Bu kovalamaca sırasında zor bir durumda kalan Hüdhdüd, Yaradan'a başta Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı daha sonra ise diğer peygamberleri vesile kılarak yakarıшта bulunur.

Didi yâ Rab Âdem u Havva hakkında

'Arş-ı a'zam cennet ü me'vâ hakkında [12b]

Yenilmesi yasak olan meyvenin Hz. Âdem ve Havva tarafından yenilmesi klasik Türk edebiyatında çokça işlenmiş konular arasındadır. Süleymân-nâme-i Kebîr'de şeytanın nasıl kötü bir hüviyette olduğunun anlatıldığı bölümlerde bu ifadenin ispatı için Hz. Âdem'in, şeytanın hilesine maruz kaldığı ve yasak olan meyveden yediği dile getirilmiştir.

İttıdî dînsiz çünkü kîni Âdeme

Buğdayı yedürdi uğratdı gâma [53a]

Hz. Âdem'in cennette yasak olan meyveden uzak durması gerektiği Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde ifade edilmektedir: "Ey Âdem! Sen ve eşin cennette oturun, istediğiniz yerinden rahatça yiyip için ve şu ağaca yaklaşmayın; yoksa zalimlerden olursunuz." dedik. (Bakara: 2/35)

Hz. Âdem'in mucizelerine de eserde yer verilmiştir. Hz. Âdem, yırtıcı bir şahinin güvercine zarar verdiğini görünce, şahinin güvercine zarar vermemesi için oğlu Habil'den şahinle konuşmasını istemiştir.

Ve ammâ ki Hindüstân⁽⁶⁾ sâhilinde bir gün Âdem oğlu Hâbille giderken bir yırtıcı şahîn bir göğercine⁽⁷⁾ inüp kaynağına aldı. Âdem Şafî 'aleyhi's-selâm göğercine teraḥḥüm kıldı. Ve ayıtdı kim: ⁽⁸⁾ "Yâ Hâbil, var bu şeh-bâza çağır ki göğercini incitmeyüp azâd itsün." Hâbil daḥı⁽⁹⁾ söyledi. [113b]

Eserin bir bölümünde cennetten çıkarılan Âdem peygambere Cebrail tarafından bir horoz getirildiği ve bu horozun çok büyük ve güzel olduğu anlatılmaktadır. Cebrail tarafından bu hediyenin Hz. Âdem'e getirilmesi, şeytanın üzülmeye sebep olmuştur. Ayrıca Şit peygamberin doğumu ile horozun Cebrail tarafından getirilmesinin aynı güne denk geldiğini eserde geçen bölümde görebilmekteyiz.

Çünkü ḥurûsı Cebrâ'îl Âdem katına getürdi. ⁽³⁾İblîs gâyet incindi ve feryâd itdi. Ammâ ki Âdem-i Şafî 'aleyhi's-selâm vakti ki ḥurûs ⁽⁴⁾nazarına geldi Şit peygâmbere 'aleyhi's-selâm ol gün vücûda geldi. Bes Âdem-i Şafî ḥurûsuñ ⁽⁵⁾kademin mübârek gördi. Ve andan şoñra sâ'at-i şalâvatı fark eyledi. [113b]

1.3. Hz. Şit

Kâbil'in Hâbil'i öldürmesinden sonra Allah, Hz. Âdem'e Hâbil'in yerine bir oğul vereceğini bildirmiş ve Hz. Âdem'de doğan oğluna Arapça hîbetu'llah (Allah'ın bahşişi) karşılığındaki Şîs ismini vermiştir. Diğer kardeşleri ikiz olduğu halde Şit tek doğmuştur. Şit peygamberin ismi Kur'an-ı Kerim'de geçmemekte, sadece hadîs-i şeriflerde bilinmektedir. (Canım 2016: 225) Ayrıca Hz. Şit, Hz. Âdem'in yaratılışından 120 sene sonra doğmuş ve 912 sene yaşamıştır. Kabrinin Ebu Kubays dağında babasının yanında olduğu bilinmektedir. Hz. Şit'in kendisine has bazı özellikleri bilinmektedir. Örneğin Kâbe'yi ilk defa taştan yapan, kılıcı bulan ve kâfirlere karşı kılıçla ilk defa savaşan odur. Hud Peygamber'in Hz. Şit'in neslinden geldiği bilinmektedir. (Pala 2004: 433)

Eserde, Hz. Süleyman'ın meclisi hüviyetinde olan divanında bazı peygamberlerin eşyalarını kullandığını görmekteyiz. Aynı şekilde Hz. Şit'in de cübbesini de giydiği anlatılmaktadır.

Pâk şudan taze abdest alup başına 'imâme-i Hâlîl şarınup Şîs cübbesin çignine şalup ⁽¹⁰⁾Âdem Şafî sacın beline kemer kuşanup Mūsâ 'asâsın eline alup İdrîs nebî na'linin ayağına giyüp halvetinden ⁽¹¹⁾taşra geldi. 'Ulemâ ve hükemâ ve vüzerâ ve ümerâ karşı varup her biri selâm virüp 'izzet kıılup yüz yire ⁽¹²⁾serdi.[43a]

1.4. Hz. Nuh

Hz. Nuh, Kur'an-ı Kerim'de ismi zikredilen peygamberlerden biridir. Hz. Âdem'den 742 yıl sonra doğduğu rivayet edilir. Kendisine elli yaşında peygamber olduğu bildirilmiş, böylece kavmini ibadete davete başlamıştı. (Canım 2016: 216)

Hz. Nuh'un kavmini kötü yoldan alıkoymak için verdiği uğraş ve neticesinde "Nuh tufanı" diye adlandırılan büyük tufan, klasik Türk edebiyatında anlatılan konular arasındadır. Beş büyük peygamberden biri olan Nuh'un kavmini putlara tapmaktan vazgeçirip dine döndürmek için verdiği mücadele, Kur'an-ı Kerim'de "Araf, Hûd, Müminûn, Şuârâ, Kamer ve Nûh" surelerinde ayrıntılı olarak anlatılır. (Güler 2006: 40) Ayrıca insanların Hz. Nuh'un üç oğlundan türediği rivayet edilmektedir. Bu sebeple Hz. Nuh'a "İkinci Âdem" denildiği de bilinmektedir. Nuh peygamber 1000 veya 950 yıl yaşamıştır. Bu nedenle "Nûh ömrü" deyimini halk arasında yaygın bir şekilde kullanılmıştır. (Pala 2004: 361)

Nuh peygamberin hayatında yaşanan hadiseler değerlendirildiğinde en önemli konunun Nuh tufanı olduğu bilinmektedir. Bu sebeple birçok şair ve müellif tarafından bu konu işlenmiştir. Kur'an-ı Kerim'de de Hz. Nuh'un kavmine tebliği ve kavminin kendisini dinlemeyip taşkınlığa devam etmesi anlatılmaktadır. İlahi emir neticesinde Hz. Nuh'un gemi yapımına başlaması ve sonrasında çıkan tufan ile birlikte kendisine inananlarla tufandan kurtulması hadisesi anlatılmaktadır. Kendisine inanmayanların ise tufanda helak olduğu

anlatılmaktadır. (Harman 2012: 322-323) Eserde Hz. Nuh'un tufandan seksen iki kişi ile kurtulduğu ve bu kişilerle Arafat dağında bulunduğu anlatılmaktadır.

Kitâblarda okımaduñuz mı? Nüh peygâmbere 'aleyhi's-selâm kaçan ki tufândan halâş oldu (17) seksen iki nefer kişile küh-ı 'Arafât ki geldi ve aşhâb-ı sefînesi ki irüp Nüh'a buluşdı. [16b]

Hüdhüd'ün ardına düşen yırtıcı kuşlardan kurtulmak için Yaradan'a yakarışı esnasında Hz. Nuh'un ismini zikrederek onun hürmetine duasının kabulünü Yaradan'dan istemektedir.

Şahib-i Tūfân Nühî hürmeti

(9) Nâr-ı gök iden Halîlün 'izzeti [12b]

Nuh peygamberin çocukları ile ilgili eserin bir bölümünde bilgiler mevcuttur. Hz. Nuh'un kaç oğlu olduğu, çocuklarının isimleri ve dünyayı bu çocukları arasında bölüştürmesi eserde konu edilmiştir.

Andan şoñra (18) Nüh peygâmbere diledi ki oğullarına cihâni kısmet ide ve bunlaruñ bilesince âdem koşa. Tâ ki cihân milki anlaruñ (19) neslinden ma'mûr ola. Pes Nüh cihâni üç bahş itdi. Nite? Meger ki Nüh peygâmbere dört oğlı (20) varidi. Birisi ki kâfirdi ki Ken'andur. Tufânda helâk oldu. Zirâ ki gemiye girmede. Üç oğlanları (21) bâkî kalmışlardı. Dinine girüp müsülmân olmuşlardı. Birisünün adı Sâm, ikincisinin adı Hâm, üçüncüsünün adı [17a] (1) Yâfes. Bu üç oğlı Nühün hizmetinde iken ittifâk Nüh peygâmbere dünyâ halkı imâne gelmeyüp tufândan (2) helâk olduklarına acıyup kırk gün gece ve gündüz yatmayup uyumayup Allahu te'âlâya (3) ibâdet kıilup istedi kim cihân milki zürri[ye]tile ma'mûr ola. Haq te'âlâ emr itdi ki cihâni oğullarına bahş (4) ide. [16b-17a]

Nuh tufanından önce Hz. Nuh'un gemiye hayvanlardan birer çift aldığı bilinmektedir. Kısâs-ı enbiyâ kitaplarında gemiye alınan hayvanlarla ilgili rivayetlere göre Hz. Nuh gemiye önce karıncaları, en sonda merkebi alır. İblîs'in merkebi kuyruğundan çekmesinden dolayı merkeb gemiye ağır ağır binmeye çalışır. Bu manzaraya sabırsızlanan Nuh, "Şeytanla beraber olsan da yine gir" diye bağıınca şeytan da bu fırsatı yakalayınca gemiye girer. (Harman 2012: 319-322) Bu husus eserde ise şu şekilde ele alınmıştır:

Meger ki şeytân-ı racîm 'aleyhi'l-la'ne himâr (16) dutup eline yapışup bile girmişidi. Sebeb bu idi ki tufândan öñürdi Nüh halkı gemiye koyarken nevbet (17) himâre degdi. Nüh Necî haruñ yularına yapışup gemiye çekdi. İblîs dahı haruñ kuyruğına yapışdı (18) çekdi. Dermânde haruñ kuyruğından şeytân taşra çekdi. Nüh yularından gemiye çekdi har tākāt (19) getürmeyüp dizin çökdü. Nüh Necî ayıtdı: "Yâ ahmaq nādān merkeb ve iy cāhil ü cilt merkeb, gemiye girse gene. (20) Niçün girmezlenürsin? Cānuñ garqdan kırtarsañ." diyüp Nüh verhem idicek şeytân-ı la'in fırsat (21) bulup gānîmet gördü. Merkebi gemiye itivirüp 'akabınca cüst bile girdi. Nüh Necî nazar kıilup İblîs-i [23a] (1) la'in gördü. 'İtāb u 'ikāb kıilup ayıtdı: "Yâ mel'un, seni gemiye kim koydı." diyüp verhem kıilup diledi ki

gemiden ⁽²⁾çıkara. İblîs ayıtdı: “Yâ Nebiyya’llâh, ne gâzab idersin. Senüñ icâzetüñle gemiye girdim.” Nüh didi ki: “Delîlüñ ne?” ⁽³⁾İblîs pür telbîs cevâb virdi ki: “Sen dimedüñ mi yâ ahmağ nādân merkeb gemiye girsegene. Niçün ⁽⁴⁾girmezlenürsin? didüñ. Ben dağı gelüp girdüm.” Nüh ayıtdı: “Yâ İblîs, pür telbîs yâ habîş ü ħasîs, ben ħod ol ⁽⁵⁾sözi merkebe söyledüm. Seni ben ħanda gördüm ki bühtân idersin.” [22b/23a]

Eserde şeytanın tufan sırasında gemide bir kötülük yapmayacağına dair Hz. Nuh’a söz verdiği ve sonrasında şeytanın sözünde durmadığı anlatılmaktadır.

Ĥükemâ kavlince kaçan ki Nüh Necî ‘aleyhi’s-selâm İblîsüñ sözün kim işıtdi ayıtdı: “Yâ ⁽¹⁸⁾müfsid, eger dilersen ħi gemiden çıkarmayam zinhâr gemide kimseye ağı virme. Şerr u şür fesâd toğurma.” diyicek ⁽¹⁹⁾İblîs dağı sakın oldı. Gemi dağı şu üzerinde on iki gün tamâm ki yürüdi bir gün İblîs ħasedinden ⁽²⁰⁾râĥat olmayup fikir eyledi ki kimi ħarğ kıla. Ādemüñ zürriyâtı helâk ola. Zirâ kim ħased bir rencdür ⁽²¹⁾kim cânsuz cesed olmayunca ol rencden ħurtılmaz. Nitekim dimişlerdür: El-ħasûdu lâ yesûd. [23a]

Şeytanın Hz. Nuh’un kavmini yoldan çıkarttığını ve Yaradan’ın bu azgınlık sebebiyle Nuh’un kavmine tufan verdiği dile getirilmektedir.

Ķavm-i Nühâ çünki tuğyân itdürür

⁽⁸⁾Ĥışm idüp Ĥağ şoñra tûfân itdürür [53a]

1.5. Hz. Salih

Semûd kavmine gönderilen peygamberdir. Bu kavim kötü yola sapınca Allah onlara Hz. Salih’i, peygamber olarak göndermiştir. Hz. Salih, Yaradan’ın inayetiyle kavmine birçok mucize göstermiştir. Bir kaya içinden gebe bir deve çıkarması ise Hz. Salih’in en önemli mucizeleri arasında gösterilmektedir. Salih peygamber’in 85 veya 200 sene yaşadığı rivayet edilmiştir. Türbesi Mekke’dedir. (Pala 2004: 390)

Metinde Hz. Salih’in Yaradan’a dua edişinden sonra duasının kabul edildiği dile getirilmiştir. Bu hadisenin ardından Hz. Salih’in Hz. Muhammed’e salavat getirmesi, iki cihan serverinin peygamberlerin de serveri olduğuna işarettir.

Şālîĥ peygâmbere ‘aleyhi’s-selâm iki rek’at ħâcet namâzın kılup Rabbine ⁽¹⁰⁾münâcât itdi. Ĥağ te’âlâ du’âsın Şālîĥ peygâmbereüñ ħabûl kıldı. Andan Şālîĥ peygâmbere yerinden ki ⁽¹¹⁾çurup Ĥazret-i Muĥammed ervâĥına biñ bir kerre şalavât getürdi. [33b]

Eserin bazı bölümlerinde Hz. Salih’in kavmi ile arasında geçen diyaloglara yer verilmiştir. Kavmini dine daveti ve onların da kendisinden bir mucize istediği anlatılmaktadır. Yine eserin bu bölümünde Hz. Salih’in deve mucizesine de telmih yapılmıştır.

Çünkü tûfân-ı Nûh ki oldı ve anuñ devrânı ki geçdi tâ kim nice peygâmbler gelüp gıtdükden soñra Şâlih⁽¹⁷⁾ peygâmbler geldi. 'Aleyhi's-selâm deveyi taşdan mu'cizâtile çıkarup mu'cizâtı 'âleme münteşir olıcağ rüzigârile⁽¹⁸⁾ Habeş diyârına geldi. Halkını Hâk dîne da'vet itdi. Bu kavm dahı fâre-yi huld cürd elinden şikâyet itdiler.⁽¹⁹⁾ Ayıtdılar ki: "Gerçek peygâmberseñ bizi kesegen şerrinden halâş eyle. Saña imân getürelüm. Zirâ ki⁽²⁰⁾ bu yirde çetük besleyimezüz ki çetük bizi kesegen şerrinden kurtara." Şâlih peygâmbler 'aleyhi's-selâm ayıtdı:⁽²¹⁾ "Niçün bu yirde çetük besleyümezüz? Ayıtdılar ki: "Üç nesneden ötürü: Evvel bu ki bu yir gâyet ıssı olduğı ecilden⁽¹⁾ kedinüñ mizâcı harre duymaz helâk olur. İkinci bu yirüñ kesegeni fârretu'l-misk 'Arab tavşanı gibidür. Her birisi⁽²⁾ büyükdür. O çetüğü anuñ yağrına pençe urup çâk kendüyi helâk şerlerinden yiryüzünü pâk⁽³⁾ idemezler. Üçüncü bu yirüñ ekşer halkı güçküncüdür. Ekşer halkınuñ vağanlarında kum içinde durur.⁽⁴⁾ Ev çetüğüne timâr idemezler." diyicek Şâlih peygâmbler bunlara: "Gelüñ sırru'llâha imân getürüñ.⁽⁵⁾ Ben sizüñ derdüñüze dermân ideyin." diyicek ayıtdılar: "Hoş imân getürelüm. Eger ki mu'cizâtile⁽⁶⁾ bir cânver elin şıgayup burunlarından çetük geldüğün ki görevüz Müsülmân olup⁽⁷⁾ hâk-î pâyuna yüz sürevüz." diyicek. [33a/33b]

Kur'an-ı Kerim'de ise İsrâ Suresinde, Hz. Salih'in Yaradan'ın inayetiyle göstermiş olduğu deve mucizesi şu şekilde anlatılmaktadır: "Bizi mucizeler göndermekten alıkoyan şey, öncekilerin bunları yalanlamış olmasıdır. Nitekim Semûd kavmine, açık bir mucize olmak üzere dişi deveyi vermiştik, ama ona (inanmayıp) kötülük yaptılar. Oysa biz mucizeleri yalnızca korkutup uyarmak için göndeririz."

(İsrâ: 17/59)

1.6. Hz. İsmail

İbrahim peygamberin ilk oğludur. Hz. İbrahim'in ilk eşi Sâre'den çocuğu olmayınca Hacer ile evlendi ve ondan İsmail oldu. Hz. İbrahim, Sâre'nin kiskanması üzerine İsmail ve annesini bugünkü Mekke şehrine getirip bıraktı. Burada Hz. İsmail'in ayaklarını yere vurması sonucu Zemzem suyunun ortaya çıktığı rivayet edilir. Hz. İsmail daha sonraları babası Hz. İbrahim'le beraber Kâbe'yi inşa etmiştir. Hz. Muhamed onun soyundan gelmektedir. (Canım 2016: 209)

Hz. İsmail, babasının şeriatıyla amel eden bir peygamberdir. Yemen'de Amelika kavmine peygamber olmuştur. 137 yıl ömür sürdüğü rivayet edilmektedir. Annesinin Hicr'deki kabri yanında medfundur. (Pala 2004: 238)

Hz. İsmail'in Büyük İskender ile savaflara katıldığı eserde anlatılan olaylar arasındadır. Hz. İsmail'in sayesinde Büyük İskender'in ettiği duaların kabulü söz konusudur.

İsmâ'îl peygâmbler dahı İskender-i⁽²¹⁾ Kübrâyile ekşeri bile olup gâzâ kıldı. Ve anuñ yüzi şuyına Allâhu te'âlâ İskender-i Kübrâ du'âsın [26b]⁽¹⁾ müstecâb kıldı. [26b/26a]

Hz. İsmail'in şefkat ve merhameti eserde anlatılan konular arasındadır. Kedilerin Büyük İskender'den korku onunla karşı karşıya gelmek istememelerinin anlatıldığı bölümde; Hz. İsmail'in kedilere güvence verdiği ve Büyük İskender'den kendilerine zarar gelmeyeceği anlatılmaktadır.

Andan ol yüzi nurlu pîr 'âkıll yüzünü bizden yaña dönüp senāvîr dilince ayıtdı: "Yā senāvîr ⁽³⁾ serhengleri, içünüzde re'is kimise nazaruma gelsün ki añunla haberüm var. Ve hiç üşenmeñüz ⁽⁴⁾ki bu melik İskender-i Kübrādur. 'Ālimdür, sizi incitmez. Ben isem Halilü'r-Raḥman oğlu İsmā'il ⁽⁵⁾peygāberem. Sizlere nazarum var, şefkāt itdüm." diyüp dilümüzce söyliyecek senāvîr şinfından hiç birisi uşağı ⁽⁶⁾irisi ilerü varmağa korkdı. Sikenderden zarar ire diyü bağıdı. İllā ki men kemîne İsmā'il ⁽⁷⁾peygāberün 'aleyhi's-selām yüzi nürñ ki gördüm zarar gelmeyeceğın bilüp nazarına vardum. Yüz ⁽⁸⁾yire sürdüm, başın kaldurup sinnevr dilince bu vechile alķış virdüm. [27a]

1.7. Hz. Süleyman

Hz. Süleyman, İsrailoğulları peygamberlerindedir. Babası Davut peygamberdir. Hükümdar peygamberlerden biri olan Hz. Süleyman'a yeryüzünde pek az insan, hatta peygambere nasip olan olağanüstü bir güç ve saltanat verilmiştir. Hayvanların dilini bilme, rüzgârın gücünden yararlanma, insanlara ve cinlere hükmetme... gibi mucizeleriyle kendine has özellikleri olan bir peygamberdir. (Canım 2016: 219-220) 40 yıl büyük ihtişam ile devlet sürmüş olan Hz. Süleyman, 52 veya 60 yaşlarında vefat etmiştir. Vefatından sonra ülkesi Yehuda ve İsrail adıyla ikiye ayrılmıştır. (Pala 2004: 412)

Süleyman-nâme-i Kebîr (78.cilt)'de olağanüstü güce sahip olan Hz. Süleyman'ın hayatının bir bölümü manzum ve mensur bir şekilde bu eserde kaleme alınmıştır. Eserin genelinde müellif Hz. Süleyman'dan bahsederken onun adaletinden, yöneticiliğinden, saltanatından anlatılan olaylar bağlamında bahsetmiştir.

Eserde Hz. Süleyman'ın adaletle hüküm sürdüğü ve kavminin bu adalet sayesinde huzurlu bir şekilde yaşamını devam ettirdiğini görmekteyiz. Ayrıca bu adaletli yönetimin sadece insanlar arasında değil, hayvanlar arasında da olduğu eserde geçen hadiselerden anlaşılmaktadır.

Ve Habeş memleketi dağı cehennem ejdehâsı şerrinden pāk gönülleri Süleymân devletinde ferah-nāk oldı. ⁽¹³⁾Zirā memleketün sebâtı 'adliledür. [3a]

Ḥükemā kavlince Süleymân peygāber 'aleyhi's-selām birbiriñüzle söyleşün diñleyem. Şer'ā ḥükm [45a] ⁽¹⁾ideyim diyicek evvel yerbü' şınfi re'isi mûşân vekili dile gelüp dilince Süleymân devletüne du'ā kıılup ⁽²⁾ayıtdı ki: "Yā Nebiyya'llāh, bu peleng şüret neheng hey'et misk kedileri ve dağı ğayr-ı aḥîr gurbelerün ⁽³⁾dād u feryād ellerinden ki bî-günāh gelüp bizi ğāret iderler. Pençe urup cānumuzı rencide ⁽⁴⁾kıılup etümüzü yiyüp birbirini bizüm cigerümüzün kebābile toylayup ziyāfet kıılurlar. ⁽⁵⁾Ḥāl budur ki hiç bir vechile bizüm bunlara zararımız degmez. Aramızda konuşluk ḥaḳkı varken ⁽⁶⁾bizi ri'āyet itmeyüp memleketimize gelüp bizi şikār

iderler. Bilmezler ki kişi konuşsun ⁽⁷⁾ri'âyet itmek, Allâhu te'âlâya ri'âyet itmek gibidir ki hem-sâyesine yaramazlık idene cânib-i ⁽⁸⁾Hağdan nazâr Hağdan rahmet olmaz. [45a]

Hz. Süleyman'a babası Hz. Davud gibi peygamberlik, hükümdarlık, hikmet, ilim, saltanat ve nübüvvet gibi vasıflar Yaradan tarafından verilmiştir. (el-Bakara 2/251; el-Enbiyâ 21/79; en-Neml 27/15; Sâd 38/35-38). Ancak Hz. Süleyman sorunları çözme ve değerlendirme noktasında daha üstün kabiliyetlere sahip bir peygamberdir. Kur'an-ı Kerim'de anlatılan koyun sürüsünün ekin tarlasına girerek zarar vermesi hadisesi ve sonrasında Hz. Süleyman'ın çözümünün Hz. Davud tarafından kabul edilmesi de bu özelliğinin delilidir. (Harman 2010: 56-60) Buna rağmen eserde Hz. Süleyman'ın alacağı kararlar ve sorunları çözüme kavuşturmak için zamanının yetkili şahsiyetleri ile bir divan oluşturduğu ve bu divanda belli kararlar aldığını görmekteyiz. Oluşturulan bu divanda Hz. Süleyman döneminde yaşayan diğer peygamber ve ileri gelen şahsiyetlerin hazır bulunduğu anlatılmaktadır.

Ĥükemâ kavlince kaçan ki ⁽⁵⁾Süleymân hazreti 'aleyhi's-selâm bu vechile 'adl ü dâd idüp dīvân ki kurdı nübivvet tahtına çıkup karar ⁽⁶⁾itdi. Benî İsrâilüñ on iki biñ mu'cizâti zâhir olmış. Enbiyâsı etķiyâsı mîhrâblu mîhrâbına geçüp ki oturdılar ⁽⁷⁾evvel Âdem âhîr Muḥammedü'l-Muşâfâ ḥâtem cemi' gelecek peygâamberler ervâhına şalâvat virüp Allâha tekbîr getürdiler. [4a]

Eserde Hz. Süleyman'ın danışma meclisi olan divanı tasvir edilirken sadece insanların değil aynı zamanda insan dışı diğer varlıkların da yeri ve zamanı geldiğinde divanında hazır bulunduğu dile getirilmektedir. Bu durum hükümdar bir peygamberin yönetim hususundaki adaletini, insan dışındaki varlıklara da hükmettiğinin göstergesidir.

Andan Süleymân peygâamber ⁽⁶⁾'aleyhi's-selâm nübüvvet tahtına çıkup karar itdi ve ḥükm itdi. Dīvân-ı Süleymânî ḥurdu. Ammâ ki ol ḥînde Süleymân ⁽⁷⁾nebî nazarında ne dīv perî ne ḥod 'ifrit gül vardı. Ve ne ḥod Sîmurğ-ı Kafla yırtıcı çartıcı atyâr uluları ⁽⁸⁾ve ne ḥod seb'î esed ile yırtıcı çartıcı cânverler vardı. Hemân bahrî ve perrî kuşlaruñ seyyidi Ṭâvusla, ḥubûbât ⁽⁹⁾yiyen kuşlar vardı. Ammâ ki bahrî cânverler diger maḥlûkât bilesince idi. Ve pehlevânlardan ve rüy-ı zemîn pâdişâhlarından ⁽¹⁰⁾kimse yoğdi. Zirâ ki Mekketu'llâh ehlu'llâh bile gitmişdi. Şeyâtîn zürriyâtından ve su'bâyin ve afâ'î ⁽¹¹⁾ve ḥayyâtdan ve yüz yigirmi dört dürlü maḥlûkâtdan ve bahrî ve berdeki biñ bir dürlü ümmetden kimse yoğdi. [76b]

Hz. Süleyman'ın insan dışı varlıklara bazı bitkiler ve hayvanlar hakkında sorular sorarak bilgi alışverişi içerisinde olduğunu görmekteyiz. Bu husus onun istişare kültürüne önem verdiğinin göstergesidir.

Ĥükemâ kavlince ⁽¹⁰⁾Senâvîr-î⁴ Tekvîn böyle diyicek Süleymân peygâamber 'aleyhi's-selâmu reyḥânı alup koçuladı. Gördi ki ⁽¹¹⁾râyiḥâsı nâfe çin koḥusına beñzer. Velî rengi lâciverdi ve çiçekleri katmar nergise beñzer,

⁴ "Sinnevr" sözcüğünün çoğulu olan "senânîr" sözcüğü metinde, "senâvîr" şeklinde geçtiğinden metne sadık kalınmıştır.

⁽¹²⁾şehlâ reŋginde. Veli şâfi altun gibi şevk virür. Süleymân 'aleyhi's-selâm ta'âccüb idüp şordı ki: ⁽¹³⁾ “Yâ Senâvîr-i Tekvîn, haber vir baña ki ismüñ nedür ve bu elüñde tutduğun kılıcuñ aşı nedür? Ve bu ⁽¹⁴⁾elüñde ki reyhâni kaŋğı bâğdan getürdüñ ve ol bâğ-ı Süleymân didüğüñ kâdadur? [22a]

Süleymân peygâmbere 'aleyhi's-selâmu bu hikmet-âmîz sözleri diñleyüp ⁽¹⁰⁾ibret alup dağı şordı ki: “Kediler üç nev' olmasına sebeb ve her biri bir dürlü olmasına cihet ⁽¹¹⁾nedür?” diyüp su'âl idicek. [22b]

Eserde kıssa sadedinde tıpla ilgili bazı bilgilerin de verilmiş olması dikkat çekicidir.

Ĥükemâ ⁽¹⁾ķavlince kaçan ki Süleymân ĥazreti 'aleyhi's-selâm bu sözi ki işitdi Allāhuñ emri birle ⁽²⁾Tekvîn-i Senâvîri da'vet itdi. Ĥâzîr gelüp ĥidmetine du'â kıilup yüz sürdi. Andan Süleymân ⁽³⁾ĥazreti çetük ĥâşiyetin şordı. Ol dağı cevâb virdi ayıtdı: “Yâ Nebiyya'llāh, eger kedinüñ ⁽⁴⁾sünüğüñün iligin cerci[r]ler şuyıla ĥarışdurup ısıcaķ kılsalar bögrek ağırsına ve dağı taķķîr ⁽⁵⁾beyle fâyide ide. Eger kim yâ Süleymân, kedinüñ ĥarnı içindekini alup buñalmış 'avret ⁽⁶⁾altına tütsi itseler der-ĥâl ĥamlinden āsân ĥurtıla. Eger ki ki yâ Nebiyya'llāh, kedinüñ odın ⁽⁷⁾alup kuĥl idüp göze çekseler bînâ kııla. Eger zanbaķ yağıla ĥarışdurup bir kişinüñ ⁽⁸⁾burnına ĥamzursalar taķvâya fâyide ide. [31b]

Hız. Süleyman'a hayvanlar ile konuşma yeteneği verilmiştir. Hatta ordusuyla birlikte karınca vadisine geldiğinde bir karınca diğer karıncaları uyarmış, Hz. Süleyman'ın ordusu tarafından ezilmemeleri için yuvalarına girmelerini istemiştir. Karıncanın bu uyarısını duyan Hz. Süleyman böylesine kıymetli bir nimeti verdiği için Allah'a şükretmiştir. (en-Neml 27/17-19) (Harman 2010: 56-60) Eserde Hz. Süleyman'ın insan dışındaki varlıklarla konuştuğu ve onları insanların hizmetine verdiği dile getirilmiştir. Hz. Süleyman'ın Hüdhd, horoz ve güvercinle olan diyalogunun bir bölümü şu şekilde geçmektedir:

Ĥükemâ ķavlince Süleymân ĥazreti Ĥurūsuñ şadāsın kim işitdi dönüp ⁽¹³⁾arşa nübüvvet başarıla nazār itdi. Gördi ki 'arş ayađı altında Ĥurūs levĥ-ı maĥfūza nazār itmiş göz urur. ⁽¹⁴⁾Ve ĥanadların ĥaldurup ĥâzîrligile ĥurur ki öyle vakti yetişse ezân okuya. Andan Süleymân ĥazreti Ĥurūsa ⁽¹⁵⁾itâb kıilup ayıtdı ki: “Yâ murğ zānî, mest ü maĥmūr mü'ezzîn gibi niçün vaķitsiz bekledüñ. Anı bilmez misin ki 'arş-ı ⁽¹⁶⁾ażîm altındađı Ĥurūs işâret-i İsrâfil ile vâktinde ki ezân okıyup bekler. Ve yiryüzünde ki ne ĥadar begsüz ⁽¹⁷⁾aķ ĥurūslar varise izn-i Rabbānî birle işidürler. [37b]

Ĥükemâ ķavlince ⁽¹¹⁾Süleymân kebūteri görüp ayıtdı: “Ĥandan gelürsin ve Hüdhdüdden ne ĥaber bilürsin?” diyicek Göğercin cevâb ⁽¹²⁾virüp ayıtdı ki: “Yâ Nebiyya'llāh, çünki nazāruñdan 'Uķābile ve fāĥte ile ĥanad açup uçup ki gitdükden 'âlem-i ⁽¹³⁾etrafı seyrân itdük. Eşerin görmedük. [35a]

⁽²¹⁾ *Ḥükemā kavlınce Hüdhdüd bu du 'āyî kılıcaḳ Süleymān peygāmbere 'aleyhi's-selām ayıtdı: "Yā Hüdhdüd, şanur mısın ki tatlu söz ile ⁽¹⁾ḥalās bulasın. Siyāsetden ḳurtulup dergāhumda evvelkileyin ḥāş olasın. Ben senüñ günāhuña göre 'ıḳāb ⁽²⁾ḳılmağa va' de itmışemdür. İllā meger bir 'özi-vāzıḥ ile gelesin ki ḥalās bulasın. [90a]*

Hüdhdüd kuşunu yerinde bulamayan Hz. Süleyman'ın öfkelenmesi ve bu olayın iç yüzünü anlamak için sabırsızlıkla Hüdhdüd kuşundan bir açıklama beklediği durumu Neml Suresinde ise şu şekilde anlatılmaktadır: *Süleyman kuşları gözden geçirdi ve "Hüdhdüdü niçin göremiyorum; yoksa kayıplara mı karıştı?" diye sordu. (20) "Ya bana açık bir gerekçe getirir veya onu şiddetle cezalandırırım ya da onu boğazlarım!" (21) Çok geçmeden Hüdhdüd gelip dedi ki: Ben, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sebe halkından sana kesin bir bilgi getirdim. (22) Onları bir kadın hükümdarın yönettiğini gördüm; kendisine her imkân verilmiş; bir de muhteşem bir tahtı var. (23) (Neml: 27/20-21-22-23)*

Hz. Süleyman'ın cinlere hükmettiği hadisesi, Neml Suresinin 17. ayetinde şu şekilde geçmektedir: *Bir zamanlar cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan orduları Süleyman'ın emrinde toplanmış, birlikte sevk ve idare ediliyordu. (Neml: 27/17) Metinde ise cinlerin Hz. Süleyman tarafından insanların hizmetine verildiği dile getirilmiştir.*

"Yā Nebiyya 'İllāh, murādum ⁽¹¹⁾bu ki bu bāğuma gāh gāh aḳ düşer. Yapraklarıñ pür-yemişi kem olur. Ḥükm idüñ bāğuma aḳ düşmeyeydi." Süleymān ⁽¹²⁾ayıtdı: "Yā pür, aḳ bir cānverdür ki hevām döndürür ve bir cinsi daḥı toḥmdan urur. Şol çekirge gibi āfet-i semāvīden ⁽¹³⁾bu daḥı bir cezvedür. Biz anı dāyim ḥāzır olup def' etmek kaçan olur, mümteni'dür. Ammā ki birkaç cin müvekkel ḳoyalum. ⁽¹⁴⁾Senüñ bāğçeñe ki aḳ ḳurdı düşdükçe ırlasunlar pāk eylesünler. Ol tarafından size zaḥmet olmasun ve ⁽¹⁵⁾bāğçeye āfet ırmesün. [73b]

Hz. Süleyman ile Belkis arasındaki aşk klasik Türk edebiyatında çokça işlenmiş konular arasındadır. Eserin bu cildinde Hz. Süleyman ile Belkis'in yüz yüze gelmediği sadece Hüdhdüd kuşunun Belkis'i görmesi sonrası Hz. Süleyman'a Belkis hakkında söyledikleri ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Hüdhdüd kuşunun Belkis'in güzelliğini anlatmasıyla Hz. Süleyman'ın Belkis'a âşık olduğu eserde anlatılmaktadır. Hz. Süleyman'ın Belkis'in aşkından perişan bir hâlde olduğunu, bu durumdan kurtulmak için ise Lokmân Hekîm ve Nâsen peygambere vaziyetini anlatma ihtiyacı hissettiğini görmekteyiz.

Ḥükemā kavlınce kaçan ki Süleymān ḥazreti 'aleyhi's-selām Belkīs 'ışkından ḳararı ḳalmayup ḥuzür-ı ḳalb idemedügi ⁽⁹⁾ecilden ḥāşlarından gönderdi. Nâşen peygāmbere Lokmān-ı Ḥakīm nazırına getürdiler. Anlar daḥı edeble Lokmān ⁽¹⁰⁾ve Nâşen ḥalvet ḳapusından içerü girdiler. Ḥazret-i Süleymāna 'izzetile selām virdiler. Ammā ki mübârek yüzine nazır ⁽¹¹⁾ıtdiler, perişān-dil gördiler. Sebebin şordılar. Süleymān ḥazreti 'aleyhi's-selām bunlara yir gösterdi, geçüp oturdılar. Pes ⁽¹²⁾Ḥazret-i Süleymān baş ḳaldurup bunlara luḫfıla ayıtdı: "Sizi bu tar

vaqt içinde da'vet itdügüm ma'zûr ⁽¹³⁾ dutuñ ki Belkîsuñ evşâf-ı hüsünin Hüdhüdden güş ideli henüz yüzün görmedin gözümden öñdin ⁽¹⁴⁾ kulağum 'aşık oldı." Diyüp Belkîs 'aşkından Süleymân hazreti 'aleyhi's-selâm bu ğazel-i rubâ'îyi okudu. [135a]

Eserde Hz. Süleyman'ın Belkîs'a mektup göndererek güneşe tapmaktan vazgeçmesini aksi durumda kendisine insanlar ve cinlerden oluşan bir ordusuyla saldıracağını dile getirmiştir.

Şimdi ben Hüdhüdle Belkîsa nâme gönderüp anı imâna ⁽¹⁰⁾ da'vet kılıram. Eger ki 'âkıla ve kâmileyise sözüm tütüp imâna gelüp Allâh bir bilüp beni Hâk peygâmbere añlayup ⁽¹¹⁾ imâna gelmeyüp mü'mine müslime olmayup atam Dâvud peygâmbere şerî'atın kabûl kılmayup 'inâd iderse âfitâb-perestliği ⁽¹²⁾ terk itmezse hizmet-i Hâkî itâ'at idüp emr-i Hâkî berk dutmazise Hâk te'âlânüñ 'azamet-i Hâkî için ins ü cinn ü perî ⁽¹³⁾ çerisin cem' idüp tahtımı yile götürdüp üzerine varam. Ol melikinüñ milkini harâba meliklerinüñ cismini ⁽¹⁴⁾ turâba virem." [134b]

1.8. Hz. İsa

Hz. İsa, kendisine İlahî kitap indirilen peygamberlerden biridir. Doğum tarihi miladi takvimin başlangıcıdır. Filistin'de, Nasıra'da doğdu. Annesi Hz. Meryem'dir. Hz. İsa, Cebrail'in Hz. Meryem'e ruh üflemesiyle, babasız olarak dünyaya gelmiştir. Annesi Davud peygamber soyundandır. Hz. İsa'ya 13 yaşında nebilik verilmiş olmakla beraber ancak 30 yaşında nebilüğünü açıklamıştır. (Canım 2016: 204)

Hz. İsa klasik Türk edebiyatında kendine has özellikleriyle bazı eserlerde konu edilmiştir. Özellikle de Hz. Meryem'den Cebrail'in üflemesiyle babasız olarak dünyaya gelmesi, beşikte iken konuşması, nefesiyle hastaları iyileştirip ölüleri diriltmesi, kıyametten önce tekrar dünyaya gelecek olması işlenen konular arasındadır. (Uzun 2000: 473-475) Eserde ise Hz. İsa'nın ölüyü diriltmesi mucizesine dair bir telmih söz konusudur.

⁽¹⁵⁾ Şehr-i cennet hûb hûr âb-ı hayât
Mürdeye 'isî demi virür hayât [104a]

Hz. İsa'nın ölüyü dirilttiği mucizesi Kur'an-ı Kerim'de Âl-i İmrân Suresinde şu şekilde anlatılmaktadır: *Onu İsrâilîoğulları elçi kılacak ve o şöyle diyecek: "Kuşkuya yer yok, işte size rabbinizden bir mucize ile geldim; size çamurdan kuş biçiminde bir şey yapar ona üflerim, Allah'ın izni ile derhal kuş oluverir; yine Allah'ın izniyle körü ve cüzzamlıyı iyileştirir, ölüleri diriltirim; ayrıca evlerinizde ne yiyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer inanan kimseler iseniz elbette bunda sizin için bir ibret vardır. (Âl-i İmrân: 3/49)*

1.9. Nâsen, Kâz ve Uyâser Peygamberler

Kur'an-ı Kerim'de ismi zikredilmeyen ancak Firdevsî-i Rûmî tarafından eserinde peygamber olduklarına dair bilgiler bulunan şahsiyetlerdir. Bu şahsiyetlerin eserde yer alan bilgiler doğrultusunda Hz. Süleyman döneminde yaşamış olduklarını söylememiz mümkündür. Bu şahsiyetler, Hz. Süleyman'ın her daim meclisinde bulunup alınan kararlarda fikirlerine başvurulmuş kimselerdir.

Andan Süleymân hazretî 'aleyhi's-selâm devletile dîvân-ı hânesine⁽¹⁶⁾ varup Süleymânlık tahtına geçüp karar itdi. Kendüyile bilesince olan Nâsen peygâmbere⁽¹⁷⁾ ve Kâz peygâmbere ve Uyâşer peygâmbere 'aleyhimü's-selâm Loqmân Hâkîmle ve Feysâgûrîs Tevhîdî⁽¹⁸⁾ ile geçüp sedirlerinde oturdılar. [24b]

Eserde ismi geçen bu peygamberlerle, Hz. Süleyman'ın ibadet ettiği, Tevrat ve Zebur okuduğu anlatılmaktadır. Başka bir husus ise bu peygamberlerin Hz. Süleyman'ın izni doğrultusunda hareket ettikleridir.

Andan Süleymân hazretî vaqt-i şâm olduğın görüp dîvânı tağıtdı. Mâ'-i tãhirden tã vuzû' kıluben⁽¹⁶⁾ hâşlarıyla halvetde aştam namâzın kıldı. Andan yatsuya degin Nâsen peygâmbere ve Loqmân Hâkîm birle⁽¹⁷⁾ ve Uyâşer peygâmbere ve Kâz peygâmbere Tevrî ve Zebûr okıyup zıkr u tesbîhe meşgûl oldılar. Çünkü⁽¹⁸⁾ yatsu namâzın dağı kıldılar. Namâzdan niyâzdan fâriğ olup du'â kıilup el yüze ki sürdiler andan Süleymân nebî⁽¹⁹⁾ 'aleyhi's-selâm bunlara icâzet virdi, dağılıp gıtdiler. [39b]

Eserde Hz. Süleyman'ın Belkıs'a olan aşkıdan dolayı gam çektiği söz konusu olmuştur. Bu durumunu Nâsen peygamberle paylaştığını görmekteyiz. Dolayısıyla Nâsen peygamberin Hz. Süleyman'ın divanında görüş beyan etmesinin dışında; Hz. Süleyman'ın yakınında bulunan bir sırdaşı hüviyetindedir.

Hükemâ kavlince Nâsen peygâmbere ('a.s.) böyle diyicek Süleymân peygâmbere 'aleyhi's-selâm⁽⁹⁾ incindi. Ayıtdı: "Yâ Nâsen, 'ışık ol nesne degıldür ki ihtiyârla ola. 'ışık didükleri bir derddür ki kişiyeye⁽¹⁰⁾ ihtiyârsuz gelür. Beñzer ki sen 'âşık olup guşşa çekmedüñ. Pes benüm hâlümnden ne haber bilürsin. Eyle olsa⁽¹¹⁾ sen benüm guşşam yimezsın. Hâlümnden kaçan haberüñ ola." [135b]

2. Süleymân-nâme-i Kebîr (78. Cilt)'de İsmi Geçen Diğer Şahsiyetler

2.1. Hz. Hızır

Hz. Hızır hakkında peygamber veya veli olduğu hususunda farklı rivayetler vardır. Hz. Hızır'ın halk inancısında büyük bir yer edinmiş olmasıyla beraber, Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa ile olan hikâyesi anlatılmaktadır. (Kehf/59-81) Halk arasında darda kalan kimselere Hz. Hızır'ın yardım ettiği söylenmektedir. Hz. Hızır'ın; Hz. Nuh, Hz. Musa veya İskender zamanlarında yaşadığı hususunda rivayetler vardır. Ölümsüzlüğe kavuşmasının ise İskender zamanında gerçekleştiği görüşü yaygındır. (Pala 2004: 204)

Klasik Türk edebiyatında Hz. Hızır'ın Hz. İlyas ve İskender ile birlikte âb-ı hayât suyunu araması, bu suyu bulduktan sonra içmeleri ve ölümsüzlüğe kavuşmaları, insanlara yardım etmesi, denizde darda kalanların

yardımına koşması vb. gibi konular ele alınır. (Kurnaz 1998: 411-412) Eserde de Hz. Hızır'ın âb-ı hayât suyunu içtiğine telmih yapılmıştır.

Göklere İdrisveş kaçsañ eger

⁽¹¹⁾*Hızır olup âb-ı hayât içseñ eger [29a]*

Eserde Hz. Hızır'ın Hz. Süleyman'ın müezzini görevinde bulunduğunu görmekteyiz.

Andan Süleymân 'aleyhi's-selâm şabâh olduğın ⁽¹²⁾ki gördi seccâdesi öñinden tırdı. Mâ'-i tãhirden taze abdest alup hãşlarından Loqmân ⁽¹³⁾ Hãkîmile Feşãğûris Tevhîdile Nãşen peygâmbere ve Uyãşere peygâmbere Kãz peygâmbere 'aleyhimã's-selâm ⁽¹⁴⁾Benî İsrãilüñ içinde ol zamãn mevcûd olan enbiyãnuñ hãzırından resûl-ı mağbûd etküyãnun ⁽¹⁵⁾nazirinden mescidde hãzır olup Süleymân peygâmbere 'aleyhi's-selâm imãmlıgı idüp ve Hızır peygâmbere ⁽¹⁶⁾dağı yetişüp mü'ezzilik idüp Dãvud peygâmbere şerî'atince namãz kıilup Tevrãt u Zebûr âyetlerinden okıyup ⁽¹⁷⁾du'ã kıilup namãzdan niyãzdan fãriğ olup el yüze ki sürdiler andan cemî' mescidde cem' olan enbiyã ⁽¹⁸⁾hükemã ve 'ulemã, ümerã, vüzerã, şu'arã, zırafã Süleymân peygâmbere ta'zîmile tekrîmile alup tahtına götürdiler. [115a]

Hz. Hızır'ın denizde insanların yardımına koştuğunu anlatan cümleler eser bünyesinde söz konusudur.

Yã Melik-zãde, diyüp şağ eliyle ⁽⁴⁾götürdüğün göz yumup açınca gemiye getürdüğün kendü gözden gãyıp olup gîtdüğün hikãyet ⁽⁵⁾kıilup rivãyet itdi. Ser-tãb bildi ki getüren Hızırdur. Çün şeh-zãde sözün işitdiler. Allãha şükür itdiler.[98b]

2.2. Lokmân Hekîm

Kur'an-ı Kerim'de Lokmân suresinde kendisinden bahsedilir. Kendisine hikmet verildiği söylenir ve Lokman'ın oğluna nasihatları anlatılır. Darb-ı mesellere konu olmuş; onunla ilgili meseller ve oğluna öğütleri hakkında kitaplar yazılmıştır. Filozof ve hekim olduğuna inanılır. (Güler 2006: 152) Ayrıca Lokmân Hekîm'in bir peygamber veya nebî olduğu hususunda tefsirlerde rivayetler söz konusudur. Ancak çoğunluğun görüşüne göre Lokman'ın "Salih bir kul" olduğu kabul edilir. (Pala 2004: 290)

Eserde Lokmân Hekîm'in bazı konularda danışılan bilge biri olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. Hz. Süleyman ve diğer peygamberlerin kendisine bazı konularda danıştıkları söz konusudur. Bununla birlikte diğer varlıkların da Lokmân Hekîm'in bilgi ve tecrübesine güvenerek bazı konularda kendisine başvurdukları görülmüştür.

⁽¹⁸⁾*Süleymân hãzreti 'aleyhi's-selâm yine ayıtdı ki: "Yã Tekvîn-i Senãvîr, sinnevür üç cins olur diyü ikisin beyãn*

⁽¹⁹⁾*itdüñ. Bu zebãd sinnevri dağı beyãn eyle diñleyelüm." diyicek du'ã kıilup ayıtdı ki: "Yã Nebiyya'llãh, hikmeti*

⁽²⁰⁾*Loqmân ağızından diñlemek hoş-terdür. [24a]*

Loqmân Hakîm ilerü varup ol hâttı muḫâlıa ' kılup ne dilce olduğın bilüp ⁽¹⁶⁾ Süleymâna beyân itdi. Ayıtdı ki: "Yâ Süleymân-ı zamân, bu hâttı bu çeküce yazan dimiş ki: 'İy cihân ⁽¹⁷⁾ mülkin seyr iden, ' ömür devletine Ėarra olan, dilersen kim bu tılsımı açasın, evvel bir kişi bu çekücü götürsün, sikke ⁽¹⁸⁾ üzerine tutup tursun." [5b]

SONUÇ

Firdevsî-i Rûmî'nin kaleme aldığı Süleymân-nâme-i Kebîr, 81 ciltten oluşan bir eserdir. Bu eserin 78. cildi çalışmamızın kaynağını oluşturmaktadır. Eserin muhtevasını Hz. Süleyman ve Belkıs hakkında verilen bilgiler, Hüdhüdün başından geçen hadiseler, tarih ve tıp alanında yer alan bilgiler, insan dışı varlıklar hakkında anlatılan hadiseler... oluşturmakla birlikte; anlatılan hadiselerle ilgili zaman zaman bazı peygamber kıssalarından örneklere de yer verilmiştir.

Süleymân-nâme-i Kebîr'in 78. cildinde anlatılan hadiseler ışığında Kur'an-ı Kerim'de ismi geçen bazı peygamberler hakkında kıssalar anlatılmakla birlikte; Kur'an-ı Kerim'de ismi geçmeyen, peygamber olduklarına dair rivayetler bulunan bazı şahsiyetler hakkında da bilgiler verilmiştir. Çalışmamızda söz konusu eserde ismi geçen peygamberlerin hangi bağlamda ele alındığı örnekler verilerek çalışmamıza konu edilmiştir. İsmi zikredilen bu peygamberlerin bariz olan özelliklerine eserde yer verilmiştir. Eserin bazı beyitlerinde Hz. Muhammed'den bahsedilmesi, müellifin peygamberimize olan sevgisinin tezahürüdür. Metinde Hz. Süleyman'ın sahip olduğu muhteşem güç ve yaratılan varlık üzerindeki hâkimiyeti yer yer göze çarpmaktadır. Aynı şekilde bazı peygamberlerin yaşadığı dönem itibarıyla çektiği sıkıntılar, kavimleri üzerindeki etkileri, mucizeleri ve tebliğ görevleri eserde yer yer anlatılmıştır. Aynı zamanda söz konusu peygamberlerden bazılarının alınacak karar doğrultusunda fikir alışverişinde bulunmaları çalışmanın farklı bir boyutunu ortaya koymaktadır. Aynı dönemde yaşamamış olan bu peygamberlerin anlatılan hadiseyi desteklemesi açısından ele alınması ise iç içe girmiş bir hikâye anlatımını çağrıştırmaktadır.

Süleymân-nâme-i Kebîr'in bir peygamber ismi ile anılması, eserde anlatılan diğer peygamberlerin hangi yönden ele alınmış olabileceği merakını uyandırmıştır. Bu durum da çalışmamızın temelini oluşturmuştur. Peygamberlerin yaşadıkları dönem ve ölümlerinin üzerinden asırlar geçmesine rağmen kendileri hakkındaki bilgiler halen merak konusu olma özelliğini kaybetmemiştir. Bazı bilim dallarında olduğu gibi edebiyat sahasında da peygamberlerin manzum ve mensur eserlerde ele alındığı aşikârdır. Bu husus millet nezdinde peygamberlere duyulan muhabbetin göstergesidir. Çalışmamızda eserde geçen peygamberlerin kıssalarının ele alınmış olmasının edebiyat sahasına katkı sağlayacağı düşüncesindeyiz.

KAYNAKÇA

Büke, Himmet (2015). *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme (38. cilt): Dil Özellikleri-Metin-Söz Dizini*. Doktora Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

Canım, Rıdvan (2016). *Divan Edebiyatının Kaynakları*. İstanbul: Akıl Fikir Yay.

Devellioğlu, Ferit (2011). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yay.

Dilçin, Cem (2018). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.

Eren, Hulusi (2019). "Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr'inde (34-35. Cilt) Halk İnanışı ve Halk Hekimliğine Dair Bazı Tespitler" *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 3 (4) 334-347.

Firdevsî-i Rûmî. *Süleymân-nâme-i Kebîr (78. Cilt)*. Topkapı Sarayı Müzesi, Yazma Eserler Kütüphanesi. Hazine Kitaplığı. H1537.

Güler, Zülfi (2006). *Divan Şiirinde Peygamber Hikâyelerine Telmihler*. Malatya: Uğurel Matbaası.

Harman, Ömer Faruk (2010) "Süleyman" *İslâm Ansiklopedisi*. C. 38. İstanbul: TDV Yay. 56-60.

Harman, Ömer Faruk (2012) "Tûfan" *İslâm Ansiklopedisi*. C. 41. İstanbul: TDV Yay. 319-322.

İsen, Mustafa (hzl.) (1999). *Latifi Tezkiresi*. Ankara: Akçağ Yay.

Kanar, Mehmet (2014). *Farsça-Türkçe Türkçe-Farsça Sözlük*. İstanbul: Say Yay.

Kanar, Mehmet (2018). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yay.

Köksal, M. Asım (1995). *Peygamberler Tarihi*. Ankara: TDV Yay.

Kurnaz, Cemal (1998) "Hızır" *İslâm Ansiklopedisi*. C. 17. İstanbul: TDV Yay. 411-412.

Pala, İskender (2004). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yay.

Şenödeyici, Özer vd. (2015). *Osmanlı Edebi Metinlerini Anlama Kılavuzu*. İstanbul: Kesit Yay.

Uzun, Mustafa İsmet (2000) "Îsâ" *İslâm Ansiklopedisi*. C. 22. İstanbul: TDV Yay. 473-475.

Yavuz, Yusuf Şevki (2012) "Peygamber" *İslâm Ansiklopedisi*. C. 34. İstanbul: TDV Yay. 257-262.

<https://kuran.diyaret.gov.tr/> [erişim tarihi: 05.03.2021]

<http://lugatim.com/> (Kubbealtı Lugatı)

